

Н. В. Резнікова,
 д. е. н., доцент, професор кафедри світового господарства
 та міжнародних економічних відносин, Інститут міжнародних відносин
 Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 О. А. Іващенко,
 к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
 Національна академія статистики, обліку і аудиту

НОВА НОРМА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ЗМІСТ ТА КЛЮЧОВІ ОЗНАКИ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ У КОНТЕКСТІ НЕОЗАЛЕЖНОСТІ

N. Reznikova,
 Doctor of Economics, Professor at the Chair of World Economy and International Economic
 Relations of Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv
 O. Ivashchenko,
 PhD (Econ.), Associate Professor of the Department of management
 of foreign trade activities of National Academy of statistics, accounting and audit

NEW NORMAL OF THE GLOBAL ECONOMY: THE MEANING AND ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF GLOBAL RISKS IN THE NEO-DEPENDENCE CONTEXT

У статті досліджено змістовні характеристики " нової норми " світової економіки. Подальші зрушення глобальної економічної активності у бік країн з ринками, що формуються ідентифіковано як прояв неозалежності. Проаналізовано тенденції, що зароджуються та ризики за версією Всесвітнього економічного форуму. Визначено мегатенденції, які модифікуватимуть зміст міжкраїнових взаємовідносин.

The essential characteristics of "new normal" of the global economy are studied. Further shifts in the global economic activity towards the countries with emerging markets are identified as a manifestation of neo-dependence. The emerging tendencies and risks are analyzed by the version the World Economic Forum. The mega-trends that will modify the meaning of cross-country relations are determined.

Ключові слова: нова норма, неозалежність, глобальні ризики, тенденції, що зароджуються, джокери, економічне зростання.

Key words: "new normal", neo-dependence, global risks, new emerging issues, wild cards, economic growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Провідні країни світу виходять на нову траєкторію зростання. Це стосується і темпів зростання, і чинників зростання, і якості зростання. Багато критеріїв, за якими оцінювали динаміку розвитку ще в кінці ХХ — на початку ХХІ ст., вимагають перегляду. Середовищем економічної неозалежності як прояву " нової норми " світової економіки є основні форми міжнародних економічних відносин з власними закономірностями розвитку. Основними детермінантами неозалежності виступають: типи економічних відносин, домінуючі у країнах Центру та способи здійснення ними економічної експансії; типи економічних відносин у периферійних країнах й умови їхнього залучення до міжнародного поділу праці; факторозабезпеченість країн. Як на середовище неозалежності, так і на детермінанти її утвердження справляють значний вплив глобальні ризики, які трансформують мегатенденції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Е.Г. Бенжамен, К. Джохансен, Д. Лопес-Салідо досліджували нову норму кризь призму демографічних чинників. У дослідницькому ракурсі Ф. Гріна та Н. Стерна опинились структурні зміни та детермінанти економічного зростання як ключові характеристики нової нормальності світової економіки. Г. Ескейт і С. Мірудо, М. Крозе, Ш. Емлінгер і С. Жан домінантною ознакою нової норми обрали саме глобальне уповільнення світової торгівлі, дослідивши його наслідки за різними сценаріями розгортання трендів кон'юнктури світових ринків. В. Сорбеке, М.Д. Чін, Дж. Пей, К. Янг і Ш. Яо, О. Пече, С. Карінгі та І. Гебретенсае визначили регіональні особливості нової нормальності", втім, не запропонували панорамного бачення проявів нової взаємозалежності країн.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає у розкритті змістовних характеристик " нової норми " світової економіки та визначенні глобальних ризиків, що закладатимуть підвалини трансформації відносин неозалежності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Концепція "нової норми" була запропонована одним з керівників інвестиційної компанії М. Ель-Ріаном у травні 2009 р. Відповідно до неї, внаслідок кризи будуть мати місце ознаки "нової норми".

1. Виражене уповільнення темпів економічного росту порівняно з попереднім десятиліттям.

Справді, в світі в результаті глобальної кризи формується "нова реальність", що охоплює не тільки економіку, а й всі істотні сторони життя сучасного суспільства. Провідні країни світу виходять на нову траєкторію зростання. Це стосується і темпів зростання, і чинників зростання, і якості зростання. Багато критеріїв, за якими оцінювали динаміку розвитку ще в кінці ХХ — на початку ХХІ ст., потребують перегляду. Нові технології, інновації, що впроваджуються, в тому числі, невеликими компаніями, радикально і в короткі терміни перетворюють цілі ринки і галузі. Це по-новому визначає поведінку на ринку, включаючи і підхід до реалізації великих довгострокових проєктів. У сучасному світі втрачаються галузеві критерії "прогресивності" або "відсталості": інноваційним потенціалом володіють практично всі галузі.

2. Високі показники безробіття і старіння населення як у країнах ОЕСР, так і в швидкозростаючих країнах, що розвиваються.

Відхилення в демографії між країнами ОЕСР і країнами, що не є членами ОЕСР також набувають тенденції впливати на ключові макроекономічні змінні, маючи довготерміновий характер свого прояву. Безперечно, такий стан речей формує зачароване коло залежності створення нових робочих місць від сукупного попиту, той, в свою чергу, від спроб світової економіки позбутись рецесійних вад, які, безперечно, віддзеркалюють структурні недосконалості національних економік. Проблема низької продуктивності праці в еру технологізації та інноватизації процесу виробництва деформує сприйняття людини як носія навичок та вмінь. Демографічне вікно — це ситуація, за якою співвідношення працюючого населення і так званих утриманців (дітей та пенсіонерів) є оптимальним для забезпечення економічного росту. Подібна ситуація була донедавна і в Китаї, який став центром тяжіння для багатьох транснаціональних компаній. Зараз демографічне вікно відкривається в Індії. В Європі ж воно закрилось ще на початку 90-их років. А тому європейські країни зацікавлені в притоці кваліфікованої робочої сили. Це пов'язано з бажанням отримання "першого" та другого демографічних дивідендів". Суть "першого" демографічного дивіденду зводиться до збільшення у певний момент часу частки працездатного населення і скорочення числа утриманців "знизу" (через падіння народжуваності). Завдяки цьому зростає обсяг виробленого продукту при незначному споживанні. Адже, як показали дослідження, працездатне населення споживає менше, ніж люди пенсійного віку. З часом старіння тієї частини населення, яка приносила демографічні дивіденди в працездатному віці, при все тій же низькій народжуваності, "віднімає" так званий "перший" дивіденд. Разом з тим, у цей же момент виникають передумови для отримання "другого" демографічного дивіденду, який виникає через накопичення людьми середнього віку капіталу на пенсійних рахунках, що повинен забезпечити їм певний рівень життя після виходу з працездатного віку. Саме такі зміни в накопиченні, як вважається, були

одним з факторів попиту, що спричинив розвиток фінансових інновацій, адже свої заощадження населення бажало інвестувати, вибираючи з якнайбільшої кількості можливих інструментів інвестування. Звідси висновок — негативи і позитиви демографічних змін в економіці балансуються, і лише перспективний аналіз змін в структурі населення країни та забезпечення відповідних йому інституційних умов визначатимуть, наскільки обтяжливим чи навпаки сприятливими будуть ці демографічні зміни для конкретної країни. Серед способів фінансування споживання населення похилого віку значиться і збільшення пенсійного віку.

3. Загострення боргових проблем.

Така особливість "нової норми" напряду пов'язане з проблемою старіння населення та безробіття. Було доведено, що готовність країни погашати свої борги знижується по мірі старіння нації. Оскільки тривалість періоду можливого отримання вигоди від доступу на міжнародні ринки скорочується, то люди похилого віку скоріше зроблять вибір на користь дефолту по суверенному боргу. Разом з тим, пенсіонери зацікавлені у державному забезпеченні та соціальній підтримці, обсяги яких можуть скоротитися через погашення зовнішнього боргу. Таким чином, кредитори радше скоротять обсяги нових кредитів країні зі старіючим населенням. Фіскальний простір — це різниця між поточним рівнем боргу і лімітом боргу, перевищення якого веде до досягнення ситуації, коли борг стає нестійким і його ефективне управління внаслідок дій фіскальної політики стає неможливим. Старіння нації впливає на фіскальний простір як з точки зору державних доходів, так і витрат. Старіння нації призводить до зменшення загального фонду робочого часу, що негативно впливає на податкову базу, а звідси і на доходи бюджету. Більше того, збільшення кількості осіб пенсійного віку вимагає збільшення державних видатків, представляючи, таким чином, додатковий тиск на економіку країни. Це вкотре підтверджує тезу про те, що старіння нації справляє значний вплив на всі сектори життя країни і суспільства, а також вимагає нових стандартів державної політики.

З позицій країн, що розвиваються (особливо країн з низьким рівнем доходів), до причин генерування боргових проблем відносимо: нееквівалентні умови торгівлі (у т.ч. через недооцінку валютного курсу), що перешкоджають накопиченню фінансових ресурсів у країнах, що розвиваються, достатніх для фінансування масштабних інвестицій та соціальних потреб населення, що провокує перманентну залежність національних фінансових систем від залучення іноземних капіталів [1, с. 169]; погіршення умов торгівлі (країна, яка провела девальвацію національної валюти, для придбання одиниці імпорту вимушена продавати більшу кількість експортоорієнтованих товарів); технологічні асиметрії як наслідок технологічного відставання та використання неефективних технологій виробництва; зменшення використання сировини у виробничому процесі; зменшення попиту розвинених країн на продукцію, яка імпортується з країн, що розвиваються; зміну співвідношення між цінами на експортовані та імпортовані товари (послуги) як причина втрат доходів, генерованих національною економікою; структурні диспропорції в економіці (у т.ч. "ресурсне прокляття"); диспаритет цін на сировину і низькотехнологічну продукцію; обмежений до-

Таблиця 1. Сценарій обмеженої глобалізації

	2006-25	2006-15	2016-25
Світ		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	2.6	2.8	2.3
ВВП, 2000 р., ПКС, дол. США	3.9	4.0	3.7
Експорт товарів та послуг	5.2	6.3	4.0
ОЕСР		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	1.7	1.8	1.5
ВВП, 2000 р., ПКС, дол. США	2.2	2.4	2.0
Відсоток поточного рахунку від ВВП	-2.0	-1.9	-2.0
Країни, що не є членами ОЕСР		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	4.7	5.1	4.3
ВВП, 2000 р., ПКС, дол. США	5.5	5.8	5.1
Відсоток поточного рахунку від ВВП	4.1	5.1	3.1
Китай		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	7.0	7.5	6.4
Відсоток поточного рахунку від ВВП	6.9	7.6	6.6
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		47.2	50.6
Інші країни Азії, що не є членами ОЕСР		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	5.4	5.6	5.1
Відсоток поточного рахунку від ВВП	-1.4	1.7	-1.8
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		7.9	-35.8
Країни Європи, що не є членами ОЕСР		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	4.3	4.8	3.7
Відсоток поточного рахунку від ВВП	-0.3	0.1	-1.2
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		-1.2	-16.4
Африка, Середній Схід та Латинська Америка		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	3.4	3.9	3.0
Відсоток поточного рахунку від ВВП	5.1	5.4	4.3
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		40.8	45.6
ОЕСР			
США		Середня річна зміна відсотка	
ВВП, 2000 р., дол. США	2.5	2.6	2.4
Приватні витрати на споживання	2.4	2.5	2.3
Валове накопичення капіталу	2.3	2.3	2.3
Загальна зайнятість	0.8	0.9	0.8
Приватні витрати на кінцеве споживання	2.0	2.0	2.0
Винагороди працівникам	4.7	5.1	4.4
Номинальні короткострокові відсоткові ставки	5.3	5.2	5.3
Відсоток поточного рахунку від ВВП	-6.0	-6.3	-5.8
Відсоток державного чистого кредитування від ВВП	-2.4	-2.6	-2.3
Відсоток державного боргу від ВВП		61.7	59.3
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		-57.8	-79.8
Японія		Середня річна зміна відсотка	
ВВП	1.4	1.6	1.1
Приватні витрати на кінцеве споживання	1.2	1.3	1.2
Валове накопичення капіталу	1.4	1.8	1.1
Приватні витрати на кінцеве споживання, дефлятор	2.0	1.9	2.1
Винагороди працівникам	3.1	2.9	3.2
Номинальні короткострокові відсоткові ставки	2.8	2.2	3.5
Відсоток поточного рахунку від ВВП	2.9	3.8	2.1
Відсоток державного чистого кредитування від ВВП	-3.4	-3.6	-3.2
Відсоток державного боргу від ВВП		150.2	138.2
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		48.3	54.1
Єврозона		Середня річна зміна відсотка	
ВВП	1.6	1.9	1.4
Приватні витрати на кінцеве споживання	1.6	1.7	1.4
Валове накопичення капіталу	1.9	2.3	1.5
Загальна зайнятість	0.1	0.5	-0.2
Приватні витрати на кінцеве споживання, дефлятор	2.0	2.0	2.0
Винагороди працівникам	3.5	3.6	3.5
Номинальні короткострокові відсоткові ставки	3.7	3.7	3.8
Відсоток поточного рахунку від ВВП	-0.3	-0.2	-0.4
Відсоток державного чистого кредитування від ВВП	-1.5	-1.6	-1.5
Відсоток державного боргу від ВВП		68.7	61.8
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		-10.1	-7.1
Інші країни Європи, що є членами ОЕСР		Середня річна зміна відсотка	
ВВП	2.5	2.7	2.3
Приватні витрати на кінцеве споживання	2.3	2.5	2.1
Валове накопичення капіталу	3.3	4.0	2.6
Приватні витрати на кінцеве споживання, дефлятор	2.1	2.1	2.0
Винагороди працівникам	4.4	4.4	4.3
Номинальні короткострокові відсоткові ставки	4.5	4.5	4.5
Відсоток поточного рахунку від ВВП	1.4	1.7	1.3
Відсоток державного чистого кредитування від ВВП	-0.4	-0.5	-0.4
Відсоток державного боргу від ВВП		32.5	24.2
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		11.4	29.9
Інші країни ОЕСР		Середня річна зміна відсотка	
ВВП	2.6	3.0	2.3
Приватні витрати на кінцеве споживання	2.7	3.2	2.3
Валове накопичення капіталу	2.7	3.1	2.3
Загальна зайнятість	0.6	0.8	0.3
Приватні витрати на кінцеве споживання, дефлятор	2.1	2.2	2.0
Винагороди працівникам	4.7	5.1	4.4
Номинальні короткострокові відсоткові ставки	4.6	4.6	4.5
Відсоток поточного рахунку від ВВП	-1.0	-1.5	-0.7
Відсоток державного чистого кредитування від ВВП	0.0	0.4	-0.2
Відсоток державного боргу від ВВП		16.3	11.9
Відсоток чистих іноземних активів від ВВП		-36.2	-32.8

Примітка: показники "Відсоток чистих іноземних активів від ВВП" та "Відсоток державного боргу від ВВП" розраховані на кінець періоду 2016 та 2025 років відповідно.

Джерело: Official website World Bank Group [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.worldbank.org/>

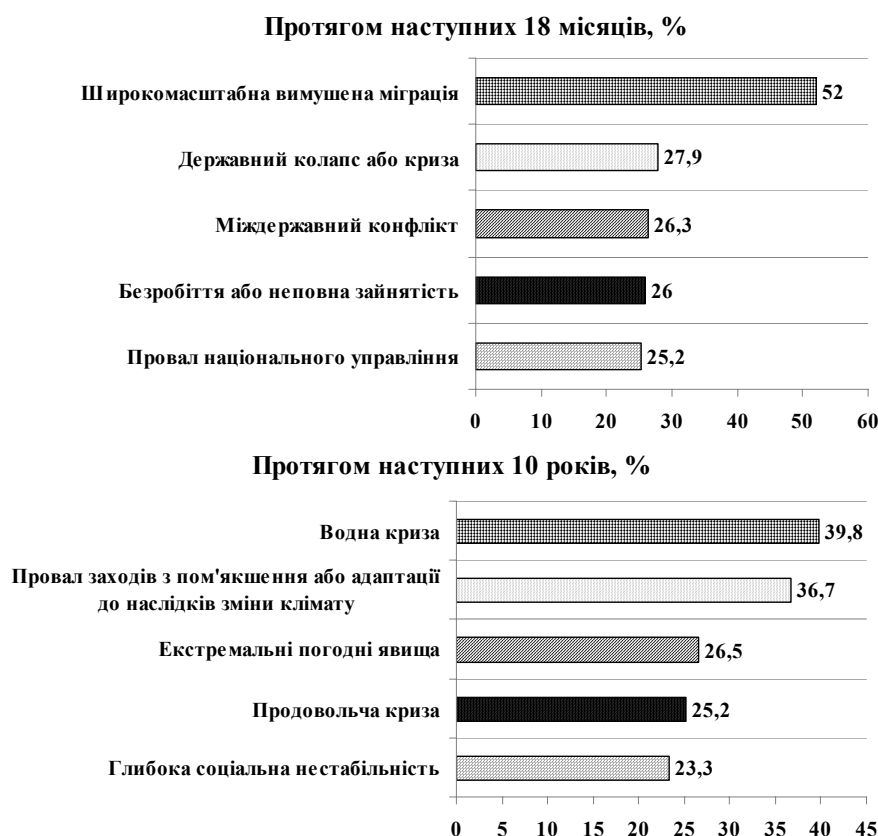

Рис. 1. Тенденції, що зароджуються та ризики за версією Всесвітнього економічного форуму

ступ до короткострокової ліквідності та торговельних кредитів в часи несприятливої динаміки товарних цін та умов торгівлі; високу конкуренцію країн, що розвиваються, на сировинних ринках (що зумовлює використання конкурентних девальвацій); коливання (в бік падіння) реальних цін на сільськогосподарську і промислову сировину (коливання реальних цін на сировину є вагомою детермінантою відхилення реальних обмінних курсів від ПКС валют у довгостроковому періоді); низьку еластичність попиту за доходом; зростання процентних ставок у розвинених країнах, що призвело до зростання відсоткових виплат за боргами країн, що розвиваються. З позицій країн, що розвиваються (особливо країн з низьким рівнем доходів), до наслідків боргової залежності відносимо: зниження рівня доходу на душу населення; недостатні рівні накопичення капіталу; дефіцит фінансових ресурсів; спрямування надходжень від експорту на погашення і обслуговування зовнішнього боргу; звуження джерел позичкових капіталів; формування заниженого обмінного курсу; девальвація валютних курсів країн-позичальниць як інструмент мобілізації ресурсів в іноземній валюті, необхідних для здійснення зовнішньоторгових виплат; поширення боргових криз як наслідок поєднання стрімкого падіння цін зі звуженням джерел позичкових капіталів [2].

4. Значна невизначеність на ринках і подальші зрушення глобальної економічної активності у бік країн з ринками, що формуються (навіть за сценарієм обмеженої глобалізації на чолі з КНР) (табл. 1).

Зрушення глобальної економічної активності у бік країн з ринками, що формуються є яскравим прикладом модифікації відносин залежності, яка відбувалася під впливом глобалізаційних процесів, що закладали

підґрунтя незалежності як форми дифузної залежності із характеристиками як асиметричних, так і симетричних відносин між країнами різного рівня економічного розвитку та множинністю її виявів і комбінацій (ресурсна, структурна, інституційна, інформаційна, технологічна, торгова, фінансова, боргова, монетарна тощо). Домінантами модифікації відносин залежності як прояву "нової норми" є: глобалізація як прояв процесів інтернаціоналізації, лібералізації, детериторізації; інституціоналізація міжкраїнової взаємодії як наслідок створення бреттон-вудських наднаціональних регуляторів; ринковий фундаменталізм; посилення відкритості; монетарна і боргова природа глобальної економіки; транснаціоналізація як новітній контекст глобальної залежності).

Передбачалось, що ознаки "нової норми" будуть характерні для світової економіки протягом 3—5 років після початку кризи, але, як стало вже зрозумілим, вони збережуть свою актуальність і в подальшому. Таким чином, у межах концепції "нової норми" уповільнення темпів росту світової

економіки прогнозується в контексті стійкого погіршення кон'юнктури на міжнародних фінансових ринках.

Значна невизначеність дедалі частіше стає основою прогнозування майбутнього і значно деформує очікування політиків, економістів, інвесторів. М. ван дер Стеен характеризує "наративи майбутнього" як сюжети, які описують майбутнє, його реалістичні або гіпотетичні (в залежності від змісту сюжету) варіанти, й пов'язують ці можливі сценарії з поточними тенденціями, роблячи їх предметом політичних дебатів (дискурсу). Вони служать аналогом "наративів сьогодення", що фокусуються на поточних подіях, які, згідно з М. ван дер Стееном, вже спостерігалися і пов'язуються автором наративу з певними політичними рішеннями. Особливий вид "потенційних" тенденцій, що зароджуються, — так звані "джокери", що означають події, ймовірність реалізації яких вельми низька, але вони можуть відбутися раптово й мати серйозні наслідки.

До "джокерів" можна віднести: цунамі, що викликало аварію на атомній станції "Фукусіма" в 2011 р.; терористичну атаку в США, що відбулася 11 вересня 2001 р.; падіння Берлінської стіни в 1989 р.; меншою мірою, виверження вулкана в Ісландії в 2010 р. "Джокери", так само як і тенденції, що зароджуються, зазвичай породжують нові виклики для майбутнього, які формують проблематику для досліджень, розробок та інновацій, а також для соціально-економічної, екологічної політики й забезпечення безпеки.

Тенденції, що зароджуються, та "джокери" слід відрізняти від трендів і штучного ажіотажу, які не є тенденціями в повному сенсі, але можуть породжувати нові тенденції і "джокерів", якщо їх взаємодія раптово змінюється. Перелік глобальних ризиків, які викликали найбільше занепокоєн-

ня у респондентів Міжнародного економічного форуму 2016 року (рис. 1), вкотре актуалізує необхідність врахування різних варіантів взаємозалежностей, що продукуються в процесі взаємопереплетення ризиків.

Так, перераховані в ТОП-5 ризиків позиції "безробіття" та "вимушена міграція" можуть бути пов'язані багатьма сценаріями. Наприклад:

1. Девальвація євро по відношенню до долара США на тлі зростаючих показників безробіття в країнах периферії Європи провокує зміни в географії центрів тяжіння мігрантів.

2. Здобуття перемоги на президентських виборах Д. Трампом супроводжуватиметься неминучим переглядом засад міграційної політики та значно вплине на ситуацію на ринку робочої сили США в частині зменшення числа безробітних.

3. Наростання військових конфліктів в окремих регіонах світу, що супроводжується втратою робочих місць і зростанням показників безробіття, робить сферу державних фінансів розвинених країн вразливою внаслідок притоку некваліфікованих мігрантів.

4. Відкриття "демографічного вікна" в Індії не лише здійснює тиск на ринок робочої сили в бік зростаючого тиску з боку безробітних, але і надає нові стимули для економічного росту шляхом залучення ПІІ внаслідок здешевлення оплати праці. Зменшення рівня життя є передбачуваною стадією розвитку, яка має бути пройдена на шляху формування середнього класу як запоруки зменшення масштабів міграційних хвиль.

5. Використання крайньої бідності та потенціалу нетрів на благо зростання економіки є індійським "ноу-хау" економічної політики. Саме тому стримання внутрішньої міграції при використанні національних специфічних інструментів продукування стимулів економічного росту здатне дієво боротися з регіональними асиметріями безробіття всередині країни.

У доповіді "Глобальні тенденції 2030: Альтернативні світи" (Global Trends 2030: Alternative Worlds), підготовленої Національною Радою з розвідки [3], спрямованій на формування основних уявлень про майбутнє, оперують поняттями "мегатенденції" (розширення прав і свобод; дифузія (розпорошення) впливу країн; демографічна ситуація; зростаюча нестача продуктів харчування, води і енергоресурсів) та "фактори, що змінюють правила гри" (схильна до криз світова економіка; дефіцит влади; потенціал наростання конфлікту; розширення меж регіональної нестабільності; вплив нових технологій; роль США). Як мегатенденції, так і фактори, що змінюють правила гри, одночасно впливають на тренд і відтворюють його, а також найдраматичнішим чином під впливом джокерів деформують картину ризиків.

Тренд можна визначити як загальний напрямок або течію, що має місце протягом певного періоду часу, й відрізняється порівняно передбачуваним характером. Тренди зазвичай виявляються шляхом екстраполяції історичних даних в майбутнє з використанням статистичних і математичних моделей (до прикладів трендів можна віднести демографічні тенденції, зростання глобального масиву знань, глобальний економічний розвиток і т.д.). Тренди можуть викликати довгостроковий і сильний ефект (мегатренди), але також виявитися короткостроковими за характером і мати більш слабкий вплив.

У будь-якому випадку, вони можуть бути частиною тенденцій, що зароджуються, або їхньою причиною. Трендами можуть виступати й течії, які не піддаються вимірюванню, але, тим не менше, мають видимий характер такі, як тренди в дизайні або моді. Однак явища, які спочатку виглядали лише модними трендами, наприклад, "екологічне" сільське господарство або "зелений" спосіб життя, іноді переростають у довгострокові й стійкі.

Поняття "ажіотаж" зазвичай характеризує надмірний ентузіазм, галас навколо певної теми, агресивну рекламу або висунення завищених вимог. Американська аналітична компанія "Gartner" ввела термін "цикл ажіотажу", що характеризує "пік очікувань" щодо технологій, зокрема інформаційних. На цьому етапі агресивна реклама зазвичай породжує надмірний ентузіазм і нереалістичні очікування. Наприклад, технологія може мати кілька успішних застосувань, але в більшості випадків на неї чекає провал. Після проходження цієї стадії завищені очікування змінюються гірким розчаруванням у міру того, як люди усвідомлюють, що їхні очікування не можуть реалізуватися [4].

"Джокери" — це події, яким притаманні низька ймовірність, несподіваність настання й надзвичайно серйозні наслідки. Проте відомо, що в дійсності вони трапляються досить регулярно. "Джокером" є: подія або низка подій із низькою ймовірністю й високою невідомістю, настання якої радикально змінює стан речей у звичному світі (сильні шоки й руйнування); подія, яку ми не можемо чи не хочемо передбачити, і яка, таким чином, виявляється несподіванкою [5].

Щодо аспекту несподіванки, то очевидно, що багато "джокерів", хоч і є несподіваними, проте не для всіх. Так, у випадку терористичної небезпеки 11 вересня ніхто наперед не знав, що має статися, за винятком тих, хто планував і здійснював терористичну атаку, а також, можливо, вузького кола осіб, наближених до терористів, які не мали можливості або не хотіли інформувати тих, хто повинен був вжити оборонні заходи проти цих атак. Крім цього, варто підкреслити, що в описі "джокера" ми говоримо про наш світ, а це означає, що ефект його реалізації може бути оцінений суб'єктивно — не завжди він має наслідок для кожного, й, звичайно, для різних суб'єктів наслідки можуть відрізнятися. Бувають "джокери", від настання яких виграють або зазнають збитків усі сторони, але в більшості випадків у результаті їхньої реалізації є як переможці, так і переможені.

К.-Г. Штайнмюллер із компанії "Z-Punkt" характеризує "джокерів" як "землетрус" ментального ландшафту, а Н.-Н. Талеб використовує термін "чорні лебеді" для опису подій, які для спостерігача спочатку виглядають несподіваними й здійснюють серйозний ефект, але згодом, при проведенні ретроспективного аналізу, приймаються як належне й розглядаються так, ніби вони очікувалися. Тобто "чорний лебідь" — це явище або подія, настання якого неминуче, й на нього не можна вплинути вольовими зусиллями.

Важливо провести чітку межу між реалізованими й прогнозованими й уявними "джокерами". З одного боку, "джокери" означають події, які вже реалізувалися, а з іншого — явища, які можуть статися в майбутньому і які ми можемо уявити (так звані уявні "джокери"). Останні можуть використовуватися як інструмент прийняття

превентивних рішень з метою забезпечення стійкості до зовнішніх впливів, але вони також можуть застосовуватися й застосовуються багатьма акторами у всьому світі як засоби впливу на майбутній дискурс. "Джокери", які реалізувалися, відбувалися або з природних причин (землетруси, виверження вулканів, повені) або були викликані людськими діями або бездіяльністю (війни й революції, фінансова криза, терористичні атаки, падіння Берлінської стіни, ядерна або інші великі техногенні катастрофи).

ВИСНОВКИ

Окреслене дозволяє припустити, що "нова нормальність" носить ознаки "чорного лебедя" в частині невідворотності уповільнення темпів зростання світової економіки, втім, спроби вплинути вольовими зусиллями на активізацію економічної активності як на національному, так і глобальному рівнях роблять її подібною до джокерів.

Уповільнення економічного зростання стає стійким, воно об'єктивно зумовлено наявністю численних дисбалансів, а тому до нього слід ставитися як до даності. Парадокс полягає ще й в тому, що "нова нормальність" стала означати не тільки існуючий стан речей і суперечливі тенденції, але і бажаний стан. Під "ною нормальністю" розуміється гранично широке коло явищ: це і розвиток економіки переважно на основі технологічних та інституційних інновацій; і активізація споживчого попиту; і синхронізація динаміки макроекономічних показників; і зміна політики щодо іноземного капіталу (перекриття лазівок для вилучення інвесторами надприбутків); нетерпиме ставлення до корупції, і багато іншого.

Концепція "нової норми" повністю вмонтовується у парадигму неозалежності, яка є глобальним концептом міжкраїнових взаємозв'язків як за системною сутністю, так і виявами. Неозалежність закладає підвалини здійснення зрушень у бік комплементарності відносин взаємозалежності.

Література:

1. Вахненко Т.П. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин / Т.П. Вахненко. — К.: Фенікс, 2006. — 536 с.
2. Резнікова Н.В. Нові контури боргової залежності: тригери кризових проявів в умовах глобальної взаємозалежності / Н.В. Резнікова // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 15. — С. 5—12.
3. Глобальные тенденции 2030: альтернативные миры / Национальный Совет по разведке [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.nkibrics.ru/system/asset_publications/data/53c7/b3a1/676c/7631/400a/0000/original/Global-Trends-2030-RUS.pdf?1408971903
4. ван Рай В. Зарождающиеся тенденции и "джокеры" как инструменты формирования и изменения будущего [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://foresight-journal.hse.ru/data/2013/03/29/12943-47383/6-vanRij-60-73.pdf>
5. van Notten Ph.W.F. The Future Shocks: On Discontinuity and Scenario Development / Ph.W.F. van Notten, A.M. Sleeper, M.B.A. van Asselt // Technological

Forecasting and Social Change. — 2005. — no 72. — P. 175—194.

6. van Rij V. Horizon Scanning: Monitoring Plausible and Desirable Futures / V. van Rij // Knowledge Democracy: Consequences for Science, Politics, and Media. — 2010. — P. 227—240.

7. van Rij V. (2010) Joint Horizon Scanning: Identifying Common Strategic Choices and Questions for Knowledge / V. van Rij // Science and Public Policy. — 2010. — vol. 37, no 1. — P. 7—18.

8. Резнікова Н.В. Глобальна економічна взаємозалежність: сучасна парадигма та детермінанти модифікації: монографія / Н.В. Резнікова. — К.: Вид-во ТОВ "ВІСТКА", 2013. — 456 с.

9. Резнікова Н.В. Теоретико-методологічні засади визначення економічної залежності в умовах двополярного зонування світової економіки / Н.В. Резнікова / Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2012. — № 4 (63). — С. 38—42.

References:

1. Vakhnenko, T.P. (2006), *Zovnishni borhovi zobov'iazannia u systemi svitovykh finansovo-ekonomichnykh vidnosyn* [External debt in the system of world economic relations], Feniks, Kyiv, Ukraine.
2. Reznikova, N. V. (2016), "New contours of indebtedness: triggers crisis expressions in terms of global interdependence", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 5—12.
3. The official site of The National Committee for the research of BRICS (2012), "Global Trends 2030: Alternative Worlds", available at: http://www.nkibrics.ru/system/asset_publications/data/53c7/b3a1/676c/7631/400a/0000/original/Global-Trends-2030-RUS.-pdf?1408971903 (Accessed 11 April 2017).
4. Raj, van V. (2010), "Emerging trends and "jokers" as tools for shaping and changing the future", available at: <https://foresight-journal.hse.ru/data/2013/03/29/1294347383/6-vanRij-60-73.pdf> (Accessed 12 April 2017).
5. Notten, van Ph.W.F. Slegers, A.M. and Asselt, van M.B.A. (2005), "The Future Shocks: On Discontinuity and Scenario Development", *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 72, pp. 175—194.
6. Rij, van V. (2010), "Horizon Scanning: Monitoring Plausible and Desirable Futures", *Knowledge Democracy: Consequences for Science, Politics, and Media*, pp. 227—240.
7. Rij, van V. (2010), "Joint Horizon Scanning: Identifying Common Strategic Choices and Questions for Knowledge", *Science and Public Policy*, vol. 37, no 1, pp. 7—18.
8. Reznikova, N.V. (2013), *Hlobal'na ekonomichna vzaiemozalezhnist': suchasna paradyhma ta determinanty modyfikatsii* [Global economic interdependence: modern paradigm and determinants modification], VISTKA, Kyiv, Ukraine.
9. Reznikova, N.V. (2012), "Theoretical and methodological principles of determining the economic dependence in terms of bipolar zoning of the global economy", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, parvo*, vol. 4 (63), pp. 38—42.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2017 р.